

het clarahofje

STICHTING

Nummer 2 | Oktober 2012

NIEUWSBRIEF

HOSPICE HET CLARAHOFJE

TERUGBLIK SYMPOSIUM

PAULA KOSTER, VRIJWILLIGER DE LEEUWERIK

In de stilte van de nacht, als heel de wereld slaapt behalve zij, tast ze met wijd open ogen de duisternis af die zich geruisloos als een zware, wollen mantel om haar heen heeft geslagen. Roerloos ligt ze op haar rug, haar handen losjes op haar buik. In haar vingertoppen vibreren de slagen van haar hart, standvastig het trage op en neer gaan van haar borst begeleidend. Op zoek is ze, naar houvast in een donkerte die ondoordringbaar lijkt. Nog geen snippertje licht valt op haar netvlies, het zwart blijft zwart, hoe lang ze ook tuurt. Geen teken van leven bereikt haar in haar verlangen naar warmte en vertroosting, in de stilte van de nacht. Dan, op de drempel van de slaap, klinkt in een verstolen hoekje van haar brein het lied van een vogel, een leeuwerik. Zich badend in het eerste ochtendlicht poetst hij zijn vleugels en schudt hij zijn veren. Vanaf zijn tak, hoog in een kastanjeboom, ziet hij de zon de hemel beklimmen. Een nieuwe dag breekt aan, kristallen dauwdruppels verdampen in de eerste zonnestralen. De leeuwerik overziet zijn rijk en slaat zijn vleugels uit voor een wervelende vlucht over korenvelden, met klapprozen bezaaide dijkjes, briesende paarden in een wei en slaperige dorpjes rond een torenspits. Steeds hoger klimt de leeuwerik. Zwaarig dansend als een derwisj verwelkomt hij de pasgeboren dag. Tintelfris klinkt zijn lied tot in de verste verten van haar Zijn. De mantel van de nacht glijdt van haar schouders. Als zomerbloemen na een regenbui richt haar ziel zich op en tussen haar wimpers door ontwaart ze een gestaag breder wordend strookje licht. Behoedzaam sluit de nacht haar luiken, met maan en sterren trekt zij zich terug. En in de kastanjeboom voor het slaapkamerraam zingt de leeuwerik zijn lied van de hoop.

Vrijdag 3 februari 2012 was het feest. Hospice Het Clarahofje vierde haar 20 jarig bestaan. In de Geerteskerk te Kloetinge werd dit gevierd met een symposium met als thema Compassie. Compassie, wat is het: een werkwoord, een gevoel, een 'zijn'? Een levenskunst, kun je het leren, hoe werkt dit in het hospice? Vragen die leefden bij de voorbereiding van het symposium. Leo Fijen was de gespreksleider deze middag. Wim Verschuren (lid van de fraters van Tilburg en medeoprichter van de beweging van barmhartigheid), Els van Dusseldorp (wijkverpleegkundige en onlangs afgestudeerd aan de Academie voor Integrale Menswetenschappen met een scriptie met thema: Compassie in de zorg) waren de sprekers van de middag.

De middag was geweldig. Een grote opkomst van ruim 350 mensen, een kerk vol. Vanwege de sneeuwval was er weeralarm afgegeven. Er waren enkele afzeggingen maar velen kwamen naar Kloetinge. Tijdens het symposium ging het zachtjes sneeuwen, we zagen grote sneeuwvlokken door de ramen naar beneden dwarrelen en toen we na afloop buiten kwamen was het een Anton Pieck plaatje: de prachtige witte wereld waar de stilte zo te horen was. Dat is toch compassie?!

Compassie. Compassie is niet voor watjes, het is een gunnende liefde, het vraagt overgave aan de vreugde en de pijn van het leven. Compassie vraagt moed! Met compassie naar jezelf kijken mag je leren. Kiezen voor compassie betekent dat we lichaam, geest en ziel integreren in de zorg. Compassie is Zien, Bewogen worden en In Beweging komen.

Zo wat kernwoorden/zinnen uit de lezingen van Wim Verschuren en Els van Dusseldorp.

Tussen de lezingen en de verhalen van de dagvoorzitter Leo Fijen door waren er optredens van theater Oktopus. Zij gaven op humorvolle en indringende wijze weer wat compassie kan zijn. Martijn Kooiman, cellist en Ineke de Vente, harpiste zorgden voor prachtige muziek waardoor ieder in de kerk de gelegenheid kreeg om te voelen wat er nu allemaal gezegd was.

Het was een prachtmiddag. In de kerk was het koud... maar de vele mensen, de mooie lezingen, muziek, theater, mooie ontmoetingen en gesprekken; alles zorgde er voor dat we eind van de middag gevoed en geraakt naar buiten stapten in de prachtige verstilte wereld!

Wij, als medewerkers in het hospice, zijn bewogen en we hopen met elkaar in beweging te blijven. Compassie te blijven onderzoeken, compassie naar de bewoners, naar de naasten, naar elkaar en naar ons zelf!

JACOMIEN MARINUSSEN,
COÖRDINATOR VRIJWILLIGERS HOSPICE HET CLARAHOFJE

DICK J. VAN DER ZAAG
VOORZITTER STICHTING
'HET CLARAHOFJE'

VAN DE BESTUURSTAFEL

Het is goed dat er met een zekere regelmaat een nieuwsbrief van het Clarahofje verschijnt. Het Clarahofje wil midden in de Bevelandse samenleving staan en dat kan alleen als je diezelfde samenleving ook informeert over het wel en wee van de organisatie. De zorg staat onder financiële druk, dat geldt ook voor het Clarahofje. Maar dankzij onze sponsors en vooral ook dankbare mensen die gul geven kunnen wij als stichting ons werk blijven doen. Het is daarom zo hartverwarmend dat er zoveel vrijwilligers en verpleegkundigen zijn die met tomeloze inzet het Clarahofje tot "bijna thuis" maken.

Rond het verschijnen van deze nieuwsbrief valt de datum 13 oktober 2012, de dag die is uitgeroepen tot dag van de palliatieve zorg. Dat is juist de zorg die het Clarahofje aan de mensen wil geven. Nu wij de aanloopfase voorbij zijn kan worden gezegd dat het Clarahofje voorziet in een behoefte waar dankbaar gebruik van wordt gemaakt. Het Clarahofje is niet meer weg te denken uit de Bevelandse gemeenschap.

Dit behaalde resultaat is te danken aan de grote inzet van Marianne van Meer, die ons aan het eind van dit jaar gaat verlaten. Overigens wil ik niemand anders tekort doen door haar even zo naar voren te halen. Uiteindelijk is oprichting en instandhouding teamwork van vele mensen samen. Al gaat Marianne vertrekken, wij gaan door in de geest van Clara van Assisi, zij zou ook niet anders willen. Ik spreek de wens uit dat u met deze nieuwsbrief weer bijgepraat bent over het Clarahofje.

“ Wat de rups ervaart als sterven
ervaart de vlinder
als geboren worden ”

JEANETTE WAGENAAR
HOSPICEVERPLEEGKUNDIGE

IK GEEF DE PEN AAN

En dan lees ik de zin: Ik geef de pen door aan Jeanette Wagenaar. Het eerst wat in mij op kwam was: O jee wat moet ik schrijven. Mijn naam hoeft ik niet meer te vertellen, die is nu bekend. Ik ben getrouwd en heb 3 kinderen. Sinds ruim twee jaar ben ik werkzaam in hospice Het Clarahofje als verpleegkundige. Voordat ik in het hospice ben komen werken heb ik vele jaren in het ziekenhuis gewerkt. Het voelt als een voorrecht om in het hospice te mogen werken. Voor mij als verpleegkundige is het erg fijn dat er tijd is voor de bewoners en hun familie zodat er optimale zorg gegeven kan worden in de laatste levensfase. Ik schrijf nu wel dat het allemaal zo mooi is, maar het is ook moeilijk om in het hospice te werken. Bij iedere bewoner weet je dat hij of zij komt te overlijden en dat er een afscheid zal volgen. Afscheid van een bewoner en afscheid

van nabestaanden. Er bestaan 2 werkgroepen rondom het afscheid: Laatste zorg en Herdenkingsbijeenkomst. Zelf zit ik in beide werkgroepen en ik zal er wat over vertellen.

In het hospice nemen wij afscheid van de bewoner. Er brandt een kaars in de stilte ruimte die blijft branden tot na de uitvaart. Buiten bij de voordeur staat een windlicht met een kaars die brandt zolang de overleden bewoner bij ons in het hospice is. Als de bewoner het hospice verlaat doen wij hem of haar uitgeleide. Twee keer per jaar is er een herdenkingsbijeenkomst. We herdenken de bewoners door het noemen van de naam en zetten een roos in een vaas. Er worden gedichten voorgedragen en we luisteren naar muziek. Het is een moment van samenzijn voor de nabestaanden en de medewerkers van het hospice. Een moment om herinneringen op te halen aan een dierbare en voor ons bewoner.

Ik geef de pen
aan Jennie Koene, vrijwilliger.

COMPLEMENTAIRE ZORG IN HOSPICE HET CLARAHOFJE

In het Clarahofje wordt met veel aandacht voor onze bewoners gezorgd. Maaltijden die mooi opgediend worden, een bloemetje, een luisterend oor, tijd voor de bewoners maken en hun naasten en zoals we vaak zeggen: "er gewoon zijn". Kan het nog meer? Kan het nog beter? Dit jaar is er een werkgroep opgericht bestaande uit twee vrijwilligers, twee verpleegkundigen en de coördinator van de vrijwilligers. De werkgroep is aan de slag gegaan met de vraag "kunnen wij de bewoners nog meer bieden om hun verblijf bij ons nog aangenamer te maken?"

Jawel, Complementaire Zorg. Maar dan wel professioneel en alleen de zorg die omschreven staat in het boek 'Palliatieve Zorg, Richtlijnen voor de praktijk'. Complementaire zorg wordt ook wel aanvullende zorg genoemd. Allereerst is de werkgroep aan de slag gegaan met onze visie op deze vorm van zorg. Waar kan het goed voor zijn, wat willen we precies leren, wie gaat ons dat leren en wie gaan er geschoold worden? We hebben ervoor gekozen om zes verpleegkundigen en tien vrijwilligers te laten scholen door Anneke Huisman.

Anneke Huisman is verpleegkundige en een van de grondleggers van Complementaire Zorg in Nederland. Zes ochtenden waren er gepland in het Geerteshuis in Kloetinge, waar we les hebben gekregen. Zowel theoretisch als praktisch over hand- en voetmassage, gebruik van etherische oliën, ontspanningsoefeningen en het luisteren naar muziek. Het fijne is dat Anneke inmiddels veel ervaring heeft en daardoor veel pakkende verhalen uit de praktijk zeer boeiend kan vertellen.

Complementaire Zorg kan ingezet worden bij onder andere misselijkheid, pijn, slaapproblemen, spanning, onrust, angst, sombere stemming, maar ook voor extra comfort en welbevinden. Welke vorm van complementaire zorg gegeven wordt bij welke klacht hangt helemaal af van wat de bewoner zelf wenst en aangenaam vindt en van wat mogelijk is. Soms zijn er redenen om geen Complementaire Zorg te geven, denk bijvoorbeeld aan lichamelijke beperkingen.

Van ons werd verwacht dat we het geleerde thuis gingen oefenen en dat we naar de reacties zouden kijken die het opleverde. Reacties van zowel de bewoners als van onszelf. Daar kwamen interessante dingen uit waar we met zijn allen veel van leerden. Ondertussen ging de werkgroep verder met het maken van protocollen en het ontwikkelen van werkformulieren. Ook werd er een folder gemaakt, werden mappen aangelegd en cd's verzameld. Een vrijwilliger heeft zelfs een cd gemaakt. Prachtige muziek met mooie rustgevende ontspanningsteksten door haar zelf ingesproken. Verder is er een box met verschillende etherische oliën met hun gebruiksaanwijzing gemaakt.

Na dit alles kwam de praktijk in het hospice. We zijn op vrijdag 1 juni 2012 officieel gestart met de complementaire zorg. Alle bewoners kregen een flesje massageolie met een kaartje eraan, de folder, een chocolaatje en een persoonlijke uitleg over Complementaire Zorg van een vrijwilliger en verpleegkundige. In de praktijk is het soms nog zoeken. Wat is het juiste moment om een bewoner hierover te informeren? Wat is een handige tijd voor deze zorg? Is er iemand met de opleiding in huis? Hoe gaan we het continueren? Dat is de fase waarin we nu zitten.

De resultaten zien we al terug in de praktijk. Bewoners die ontspannen gaan slapen na een massage, rustiger zijn geworden van mooie muziek, pijn die minder werd na een massage en een aangename geur in de kamer.

We hopen deze mooie vorm van zorg nog aan vele bewoners aan te mogen bieden.

Op 26 maart 2012 is onverwachts overleden onze markante vrijwilliger Henk Grutter. Henk was vanaf de start betrokken bij het hospice als vrijwilliger. Henk was een hartelijke, open, eerlijke, directe man met veel humor. Velen moesten wennen aan zijn directe manier van communiceren. Dat kostte soms even tijd; was het aftasten. Henk raakte velen, zowel de bewoners als de medewerkers. Zijn lach bij binnenkomst, zijn optimisme, altijd tijd voor een bakje koffie en een praatje.

We missen Henk en we zijn blij met de sporen die hij achter heeft gelaten in het hospice.

IN MEMORIAM

HENK GRUTTER

LÉVEN, TOT HET EINDE

Living to the end' is het thema van de Internationale Dag van de Palliatieve Zorg die dit jaar op zaterdag 13 oktober wordt gehouden. Het accent ligt op leven! De meeste bewoners van het hospice weten dat als ze de drempel van het hospice overgaan, dit het laatste verblijf in hun leven zal zijn. Sommige bewoners verblijven heel kort in het hospice en overlijden binnen 24 uur. De meeste bewoners hebben langer de tijd om afscheid van het leven en hun familie te nemen, maar gaan door met leven!

Ieder doet dat op zijn eigen wijze. Er zijn bewoners die hun hobby voortzetten. Een bewoner ging door met gitaarles, een ander bleef schilderen en weer een andere bewoner volgde gepassioneerd het EK voetbal en versierde de kamer met oranje attributen.

Bij de invulling van activiteiten spelen de vrijwilligers van het hospice een belangrijke rol. Als de lichamelijke toestand het niet meer toelaat om actief te zijn wordt er bijvoorbeeld voorgelezen, naar muziek geluisterd of naar de TV gekeken, die op elke kamer aanwezig is. Ook kan er gebruik gemaakt worden van de computer.

Soms heeft een bewoner een laatste wens. Hierin is de Stichting Ambulance Wens Nederland van grote betekenis. Zij zorgen voor vervoer van de bewoner naar de plaats of activiteit. Zo heeft een bewoner vanaf vliegveld Midden Zeeland een rondvlucht boven de provincie gemaakt. Een ander heeft een vaartocht over de Oosterschelde ondernomen.

Dit alles onder het motto: We kunnen geen dagen aan het leven toevoegen, maar wel leven aan de dagen!

ABONNEREN OP DE NIEUWSBRIEF?

De nieuwsbrief verschijnt twee keer per jaar. U kunt zich hierop abonneren via nieuwsbriefclarahofje@zorgstroom.nl. Indien u niet over e-mail beschikt kunt u de gedrukte versie ontvangen. U kunt deze aanvragen via tel. 0118-684000. Via deze weg kunt u zich ook afmelden voor de nieuwsbrief.

het clarahofje
STICHTING

Hospice Het Clarahofje
's-Heer Hendrikskinderendijk 100
4461 EC Goes
T 0113-242600
E hospicegoes@zorgstroom.nl
www.hospicegoes.nl

Stichting 'Het Clarahofje'
Maartenbroersweg 82
4417 BL Hansweert
T 0113-383698
E info@stichtinghetclarahofje.nl
www.stichtinghetclarahofje.nl
Bankrekeningnr. 1225.14.521

DONATIES

Periode februari t/m augustus 2012

FONDSEN:

Stg. Sluyterman Van Loo, Stg. Maatschappelijk. Cult. Zorg, Kwadendamme

SPONSOREN:

Bakker Boer Kloetinge, De Bloemist Goes, Het Geerteshuis, Rozenkwekerij Otten, Stg. Oase, WEA, Mw. van Loo-Remijn, de Koperen Tuin.

ACTIES:

DELTA Ride for the Roses – Ver. Inner wheel Ned. te Kats – Driekleur Verzekeringen te Goes - De Hoop/Logus/Trendz – Stg. De Beste Maatjes: Haringparty Goes

SYMPOSIUM 20 JARIG BESTAAN – VERWENDAG

De presentatoren Mw. E. van Dusseldorp, dhr. W. Verschuren en dhr. L. Fijen, De Bloemist Goes, Mw. A. Wijkhuijs, Het Geerteshuis, De Manteling, Hospice De Casembroot, Audio Consult, SWITCH B.V., Machine Verhuur Verhage, Geisha Massage Antwerpen, 'RemRaad' Puur (B), 2 grote anonieme giften

KERKEN:

N.H. Kerken te Kortgene – Oudelande – Waarde – Yerseke, – Geref. Kerk Krabbendijke, VEG Yerseke, Prot. Gem. Kruiningen, Ouderen Kerstfeest Wolphaartsdijk, Taizé viering Goes, Emergis Kloetinge, Comm. Kerkdiensten ADRZ, R.K. Charitas Hansweert, Zrs. Franciscanessen Roosendaal, Zrs. Benedictinessen Oosterhout

SPECIALE GIFTEN:

Restaurant De Goederenloods – Restaurant De Stadsschuur – Fam. G. te Goes – Dhr. en Mw. M. te Kloetinge - Dhr. K. te Goes – Mw. D. te Kapelle – Mw. van H. te Sleeuwijk – Dhr. en Mw. K. te Goes – Mw. V. te Hattem

Anonieme giften – giften n.a.v. diverse presentaties – opbrengsten van wenscollectes bij uitvaarten – jubilea en verjaardagen.

Allen heel hartelijk bedankt, waarbij onze speciale dank voortdurend uitgaat naar onze trouwe donateurs.

Colofon:

Jos Arts
Christian Goudappel
Sylvie van Keeken
Karina Leijs
Jacomien Marinussen
Wim Schiebaan

Druk:

Drukkerij Capello,
Heinkenszand